

**Wydział Analiz
i Programów Celowych
PFRON**

**Raport z badań dotyczących
zatrudnienia i sytuacji ekonomicznej
w zakładach pracy chronionej
w 1998 roku**

*opracowano
w Dziale Badań i Analiz PFRON*

Warszawa, wrzesień 1999 r.

Spis Treści:

Wprowadzenie.....	3
Charakterystyka i cele badań zakładów pracy chronionej.....	4
Analiza zebranych informacji oraz wnioski.....	6
Spis tabel.....	13
Tabele.....	15

Wprowadzenie

Ważnym problemem społecznym jest rehabilitacja osób niepełnosprawnych. Jednym z jej ważnych czynników jest rehabilitacja zawodowa. Od 1991 r. odbywa się ona na otwartym oraz chronionym rynku pracy. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, powstały na mocy odpowiednich aktów prawnych od 1991 r. wspiera aktywnie formy pomocy dla osób pokrzywdzonych przez los. Zatrudnienie inwalidów w okresie PRL odbywało się w specjalnie wydzielonych spółdzielniach pracy, które funkcjonowały poprawnie tylko w warunkach gospodarki centralnie planowanej. Zmiany gospodarcze i polityczne, dokonujące się w kraju w ostatniej dekadzie doprowadziły do likwidacji warunków, w jakich spółdzielnie inwalidów dotąd egzystowały i wystawiły je na działanie mechanizmów rynkowych. W trosce o los osób niepełnosprawnych wprowadzono nowe akty prawne, które nie doprowadzając do likwidacji spółdzielni pozwoliły na funkcjonowanie nowych podmiotów gospodarczych w warunkach chronionych. Ta ochrona polega na stworzeniu pewnych przywilejów, jeśli chodzi o dostępność środków z PFRON na różne cele związane z utworzeniem miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych oraz ich rehabilitacji. W zamian za wypełnienie warunków ustawowych dotyczących zwiększonego zatrudnienia osób niepełnosprawnych, zakład korzysta oprócz subwencji także z licznych przywilejów podatkowych, z których najważniejsze to ulgi w podatku dochodowym oraz obniżenie składek na ZUS. To wszystko powoduje, że liczba zakładów pracy chronionej rośnie. W ciągu ostatnich dwóch lat zainteresowanie przedsiębiorstw uzyskaniem statusu pracy chronionej było tak wysokie, że wzrost liczby ZPCh z roku na rok sięgał średnio powyżej 30%. W ślad za tym wzrastała liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych na rynku chronionym, choć dynamika przyrostu zatrudnionych inwalidów jest mniej dynamiczna niż liczby zakładów. W gronie ZPCh bardzo ważną rolę odgrywają zakłady spółdzielcze, które po perturbacjach z przełomu lat 80-tych i 90-tych utrzymały się na powierzchni i obecnie nie tylko odnalazły się na wolnym rynku lecz także wiele z nich posiada dobre wzorce dla innych podmiotów w zakresie rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Całość sektora ZPCh jest przedmiotem najróżniejszych analiz począwszy od wejścia w życie ustawy z 1991 r. regulującej warunki rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych prowadzi od czterech lat monitoring zakładów pracy chronionej, którego rezultatem są coroczne raporty na temat funkcjonowania zakładów, oraz wydawnictwa katalogowe na temat poszczególnych zakładów. Przedstawiane przez Fundusz informacje są adresowane do najróżniejszych gremiów (władze Funduszu, organy administracji państwowej i samorządowej, organizacje i środowisko osób niepełnosprawnych, firmy konsultingowe oraz przedsiębiorcy). Ważną cechą prowadzonych przez PFRON badań jest analiza danych nigdzie indziej nie publikowanych, a zważywszy na życzliwość i duże zainteresowanie ankietowanych zakładów dane te są na tyle obszerne, że można na ich podstawie określić strukturę wewnętrzną całego sektora ZPCh. Ten pozytywny fakty powodują, że Fundusz wychodząc naprzeciw oczekiwaniom prezentuje już po raz czwarty publikację dotyczącą funkcjonowania zakładów pracy chronionej. Niniejsze opracowanie powstało w Wydziale Analiz i Programów Celowych i obejmuje okres 1998 roku. Należy mieć nadzieję, że stanie się ono źródłem wnioskowania oraz informacji na temat wielu nigdzie indziej niedostępnych aspektów funkcjonowania rynku pracy chronionej w Polsce.

Charakterystyka i cele badań zakładów pracy chronionej

Tegoroczne badania ankietowe, dotyczące zatrudnienia i sytuacji ekonomicznej w zakładach pracy chronionej, stanowią czwartą edycję cyklicznych badań prowadzonych na temat funkcjonowania chronionego rynku pracy w Polsce. Zostały one ponownie zrealizowane metodą ankiety pocztowej w okresie kwiecień- czerwiec 1999 r. Wszystkie istniejące w dniu wysyłki ZPCh otrzymały specjalnie przygotowane formularze ankiety, dodatkowo poproszone zostały o udostępnienie swoich sprawozdań finansowych za 1998 r. Ankietę wypełniło łącznie 2085 zakładów pracy chronionej, co pozwala określić skuteczność badania na poziomie 63,3% (patrz Tabela 1). Analiza skuteczności badania (zwrotności oczekiwanych ankiet) zarówno w podziale wojewódzkim, jak również w podziale na formy prawne pozwala zauważyć, że w każdym z badanych segmentów procent skuteczności jest wyższy od 50% (patrz też Tabela 2). W tego typu badaniach wynik ten można uznać za zadowalający, który daje podstawę do wnioskowania na temat zakładów pracy chronionej w Polsce, biorąc za podstawę strukturę i wielkość zbadanej grupy zakładów.

Zagadnienia poruszane w badaniach można podzielić na cztery bloki tematyczne: dane ewidencyjne, zatrudnienie, wybrane aspekty finansowe funkcjonowania zakładów posiadających status pracy chronionej oraz dane na temat ich sytuacji ekonomicznej.

1. Dane ewidencyjne obejmowały informacje na temat formy prawnej zakładu, stanu organizacyjnego-prawnego, branż w których prowadzi działalność (wg EKD), daty uzyskania statusu ZPCh , roku rozpoczęcia działalności oraz dane adresowe.
2. W dziale „zatrudnienie” ujęte zostały informacje na temat wielkości zatrudnienia (w osobach i etatach) pracowników ogółem oraz niepełnosprawnych, także w podziale na grupy inwalidztwa i rodzaje schorzeń. Dla czytelności porównań z poprzednimi analizami ZPCh stopień niepełnosprawności podany jest w dalszej części według poprzedniej klasyfikacji (tj. według skali III-stopniowej dla grup inwalidzkich). Przedmiotem badań były m.in. wiek oraz wykształcenie pracowników zatrudnionych w zbadanej grupie ZPCh. Poruszone zostały także zagadnienia rotacji zatrudnienia w ZPCh.
3. W bloku „wybrane aspekty finansowe funkcjonowania zakładów posiadających status pracy chronionej” znalazły się informacje na temat wynagrodzeń, zakładowego funduszu rehabilitacji (ZFR), dotacji, subwencji, ulg i pożyczek oraz obowiązkowych wpłat na PFRON.
4. Dane o sytuacji ekonomicznej zakładów zgromadzone zostały na podstawie wypełnionych odpowiednich punktów formularza, następnie zweryfikowane z posiadanymi sprawozdaniami finansowymi. Informacje pogrupowane zostały w taki sposób, by na ich podstawie dokonać analizy wskaźnikowej zakładów. Posiadana wiedza na temat zakładów pozwoli na wyciągnięcie bardziej szczegółowych wniosków na temat tendencji rynku pracy chronionej oraz ewentualnych zagrożeń.

Badania tegoroczne dotyczyły zamkniętego okresu roku poprzedniego, z czego część danych zamieszczonych w tabelach zawiera informacje na dzień 31.12.1998 r., zaś w przypadku zjawisk o

charakterze ciągłym - cały rok 1998. Ze względu na analizę tylko tych zakładów, które odpowiedziały na ankietę, nie ma w tym opracowaniu bezpośrednich porównań liczbowych z badaniami poprzednimi. Założeniem obecnych badań ZPCh jest skupienie się na poszczególnych relacjach między danymi, rozpatrzenie wewnętrznej struktury prezentowanych zagadnień, co wydaje się ważniejsze niż proste przeszacowanie uzyskanych wielkości na rzeczywistą populację ZPCh, która istniała na koniec 1998 r. Takie szacunki bowiem zawsze charakteryzują się nieznaną wielkością błędu pomiaru, stąd analizy w tego typu badaniach zawsze powinny się odnosić do poznanej części zakładów. Ewentualne porównania z danymi z poprzednich badań prowadzonych przez Fundusz dotyczyć mogą zagadnień przedstawionych w układzie procentowym. W tym przypadku można sięgnąć do poprzednich publikacji i odnaleźć interesujące Czytelnika informacje.

W ramach tegorocznych badań dotyczących funkcjonowania zakładów pracy chronionej w Polsce w 1998 roku zgromadzone zostały dane niezbędne do wydania kolejnej edycji Katalogu Zakładów Pracy Chronionej. Jej prezentacja, w formie książkowej oraz elektronicznej nastąpi w czwartym kwartale bieżącego roku. Dane te mogą być również cennym materiałem stanowiącym podstawę analizy jakościowej na temat zakresu działalności, poziomu technologicznego i organizacyjnego a także osiągnięć gospodarczych podmiotów tworzących sektor ZPCh.

Oprócz tego wysłana została ankietą uzupełniająca, w ramach której Fundusz podjął ponownie temat wdrażania norm ISO w zakładach pracy chronionej oraz aspektów rzeczowych związanych z funkcjonowaniem w nich bazy rehabilitacyjno-zawodowej. Ze względu na dużą opisowość prezentowanych w tej części badań informacji, rezultaty opublikowane zostaną osobno.

Uwzględnienie wszystkich tematów w tegorocznych badaniach spowodowało, że stały się one bardzo dużym przedsięwzięciem pod względem organizacyjnym. Dane zbierane były przy pomocy trzech kwestionariuszy:

1. ankietą Z-99 - dane ewidencyjne, zatrudnienie, finanse i sytuacja ekonomiczna ZPCh
2. ankietą K-99 - dane przeznaczone do katalogu ZPCh
3. ankietą R-99 - dane uzupełniające na temat ISO oraz rzeczowych składników bazy rehabilitacyjnej w zakładach

Liczba zakładów objętych wysyłką wyniosła 3296, na ankietę Z-99 odpowiedziało 2085 firm, które będą przedmiotem wszechstronnej analizy w tym raporcie. Uzyskany materiał statystyczny jest bardzo obszerny. Pozwala na przeprowadzanie szczegółowych analiz wybranych zagadnień, w najróżniejszych układach. Przedstawione poniżej wnioski są jednymi z wielu możliwych na podstawie zebranych danych.. Publikacja ta ma na celu przedstawienie podstawowych informacji o funkcjonowaniu zakładów w ubiegłym roku w takim układzie, by mógł on stanowić podstawę do pogłębionych studiów Czytelnika, zgodnie z jego potrzebami i zainteresowaniami. Rezultatem lektury niniejszego opracowania powinny być własne wnioski i opinie Czytelnika i nietrudno się zgodzić, że stanowi to cel nie tylko tych lecz także każdego badań dotyczących podobnie ważkich problemów.

Analiza zebranych informacji oraz wnioski

1. Według stanu na dzień 31 grudnia 1998 r. na rynku chronionym w Polsce funkcjonowało 3096 aktywnych zakładów pracy chronionej. Z tego najwięcej było firm prowadzonych przez osoby fizyczne (932 zakłady), najmniej zaś (50)- o innej formie prawnej. O 20 zakładach nie można było nic powiedzieć, zaś pewną ciekawostką był wzrost liczby zakładów spółdzielczych z 487 na 505 w zeszłym roku. Przeprowadzone badania wykazały więc tutaj zmianę tendencji w przypadku spółdzielni, które jako całość zwiększyły w ciągu roku swoją liczbę o 3,7%. Ogólnie liczba zakładów pracy chronionej powiększyła się w ciągu roku o 29,2%, dynamika przyrostu jest więc niższa niż w roku 1997, kiedy zainteresowanie uzyskaniem statusu pracy chronionej było ogromne¹.
2. Wśród zbadanych zakładów pracy chronionej 66% zajmowało się produkcją, 57% działalnością handlową, zaś 57% określiło swój profil jako świadczenie usług (patrz Tabela 4). Oczywiście w tym przypadku każdy zakład mógł zakreślić każdą z tych trzech ilość możliwości. Wyniki są zbliżone do ubiegłorocznych.
3. Tabela 5 podaje dane na temat funkcjonowania zakładów w ramach podziału EKD (Europejska Klasyfikacja Działalności). Wyniki obliczeń wskazują na fakt, iż najwięcej zakładów pracy chronionej prowadziło swoją działalność w dziale „Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów mechanicznych, motocykli...” - 22,7%, inna duża grupa to firmy z działu „Produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych” - 14,9% a także 9,2% zakładów z działu „Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych”. Najmniej, tylko 0,1% firm określiła swój profil jako „Wszystkie klasy EKD” oraz „Edukacja”. Przedstawione dane ukazują spadek ilości ZPCh zajmujących się przede wszystkim handlem, na rzecz innych form działalności.
4. Analiza danych pod kątem daty uzyskania statusu ZPCh ukazuje jaki odsetek sektora stanowią zakłady powstałe w poszczególnych latach. W 1991 r. status ten posiadało zaledwie 96 przedsiębiorstw czyli 4% stanu na koniec zeszłego roku (patrz Tabela 6). Gwałtowny wzrost dynamiki powstających ZPCh w latach 1996-1998 spowodował wzrost udziału procentowego tych zakładów w ogólnej ich liczbie. Udział ten wynosi łącznie 67,5% i pokazuje, że tak naprawdę znajomość aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych i w ogóle rynku chronionego zwiększyła się dopiero w ostatnich latach. Jest to także wynik poszukiwania przez podmioty gospodarcze korzystniejszych warunków działania. W zamian za zatrudnienie zwiększonej liczby osób niepełnosprawnych firma otrzymuje niejako parasol ochronny w postaci ulg i przywilejów podatkowych, co pozwala efektywniej funkcjonować w warunkach gospodarki rynkowej. Jak łatwo zauważyć, posiadanie tego statusu ma niebagatelny wpływ na osiągane wyniki finansowe, co będzie tematem dalszej części pracy.

¹ Patrz: „Raport z badań dotyczących zatrudnienia i sytuacji ekonomicznej w zakładach pracy chronionej w 1997 r.”, PFRON Warszawa 1998, str. 6

5. Zatrudnienie w badanych zakładach na koniec roku 1998 wynosiło ogółem 226 955 osób, z czego osób niepełnosprawnych 59,4% (patrz Tabela 7 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w liczbach). W dalszym ciągu pogłębia się dysproporcja, jeśli chodzi o zatrudnienie kobiet i mężczyzn zarówno ogółem jak i w przypadku niepełnosprawnych. Przykładowo: procent kobiet wśród ogółu osób niepełnosprawnych zmniejszył się z 42,2% w 1997 r. do 40% w roku ubiegłym. W przypadku grup inwalidzkich spadł odsetek zatrudnionych w trzeciej grupie z 68,7% w 1997 r. do 67% w zeszłym roku. O 0,1 pkt. zwiększył się odsetek zatrudnionych osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności (dawna I grupa inwalidzka). Dokładne dane prezentuje Tabela 7 i Tabela 8. W spółdzielczych zakładach pracy chronionej pracowało 84 905 osób (76 677 etatów). Niepełnosprawni zatrudnieni w tych zakładach to 67,9% ogółem w spółdzielniach oraz 42,7% wszystkich niepełnosprawnych zatrudnionych w ubiegłym roku w zbadanych zakładach pracy chronionej (patrz Tabela 9). Zwiększony w spółdzielniach w porównaniu z innymi zakładami jest odsetek zatrudnionych kobiet (patrz Tabela 10). Również nieco większe wartości procentowe zauważalne są w analizie spółdzielczych firm w przypadku grup inwalidzkich (większe zatrudnienie w I i III grupie kosztem II w porównaniu z ogółem zbadanych ZPCh).
6. Zatrudnienie inwalidów w układzie geograficznym jest w pewnym sensie zbliżone do potencjału nowo powstałych dużych województw. Największy odsetek zakładów znajduje się w województwie wielkopolskim (14,9%), w ślad za nim duży odsetek jest w województwie śląskim (12,8%), oraz kujawsko-pomorskim i mazowieckim (ponad 9%). Najwięcej osób niepełnosprawnych zatrudnionych jest ponownie na Śląsku, w Wielkopolsce, na Mazowszu i Małopolsce. Najgorzej pod tym względem jest w województwach zaliczonych jako tzw. „klasa B” oraz „C”, które dysponują najniższymi potencjałami oraz wykazują niższy stopień rozwoju gospodarczego w porównaniu z regionami tradycyjnie uważanymi za najbogatsze (patrz Tabela 11). Rozkład poziomu zatrudnienia w ZPCh w układzie geograficznym powinien być obecnie istotny dla planowania rozdziału środków na wsparcie rynku chronionego w Polsce, zwłaszcza zważywszy na fakt, iż część pieniędzy z PFRON jest obecnie w dyspozycji powiatów.
7. Ciekawie pod względem rozkładu zatrudnienia w ZPCh prezentują się dane dotyczące podziału na formy prawne (patrz Tabela 12). Największy odsetek zatrudnionych osób jest w spółdzielniach (36,5%), ponad 20,9% w zakładach osób fizycznych, najmniej zatrudnionych jest w spółkach akcyjnych (6,2%) oraz w firmach o innej formie prawnej (1,2%). W przypadku osób niepełnosprawnych największy odsetek zatrudnionych (41,8%) jest w spółdzielniach, najniższy zaś ponownie w spółkach akcyjnych oraz innych (odpowiednio 5,7% oraz 1,1%). Można więc na tej podstawie wciąż twierdzić, że głównym pracodawcą osób niepełnosprawnych są zakłady spółdzielcze, które mimo wielu zmian prawnych starają się zapewniać warunki oraz bazę rehabilitacyjną dla osób pokrzywdzonych przez los. Stąd w dalszej części pracy przeprowadzona została analiza zakładów spółdzielczych równoległe do studiów nad całą zbadaną grupą zakładów pracy chronionej.

8. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych na 31.12.1998 r. wynosił dla etatów 56,5%, dla osób zaś 56,3%. Wartości te są minimalnie niższe od stanu na koniec 1997 r. (patrz poprzedni Raport), co oznaczać może kontynuację wieloletniego trendu, polegającego na stałym zmniejszaniu się odsetka zatrudnionych niepełnosprawnych w ZPCh. Wskaźnik zatrudnienia pracowników najczęściej poszkodowanych osób wyniósł 1,9%, III grupy: 35%, zaś niepełnosprawnych kobiet 23% (patrz Tabela 13).
9. Do pracy w zbadanych zakładach przyjęto 48 981 osób niepełnosprawnych, zwolniono zaś 34 412. Wskaźnik napływu kadr dla niepełnosprawnych wyniósł 36,3%, zaś wskaźnik wypływu kadr: 25,5% (patrz Tabela 14). Tylko 4% osób niepełnosprawnych straciło pracę w wyniku zwolnień grupowych, na rentę inwalidzką bądź emeryturę przeszło 4%, zaś aż 40% niepełnosprawnych zostało zwolnionych z innych przyczyn (patrz Tabela 15). W zakładach spółdzielczych przedstawione powyżej odsetki są dość podobne w przypadku analizy rodzaju zwolnień z pracy, choć w przypadku zwolnień grupowych wartość rośnie do 9%, a w przypadku zwolnień z innych przyczyn odsetek wynosi 43% dla wszystkich grup inwalidzkich. Wskaźniki napływu i wypływu kadr w zakładach spółdzielczych są w porównaniu z indykatorami ogółu zakładów na niższym poziomie procentowym, co może świadczyć o większej stabilizacji kadrowej w tych przedsiębiorstwach (patrz Tabela 16 i Tabela 17).
10. Podstawowe schorzenia wśród zatrudnionych niepełnosprawnych osób są jedną z trudniejszych rzeczy do analizy, ponieważ dysponujemy wiedzą wyjątkowo nieprecyzyjną ze względu na brak obowiązku ewidencjonowania rodzaju schorzeń przez komórki kadrowe w zakładach pracy. Wiedza ta stanowi tajemnicę lekarską oraz zainteresowanego. Jednak dzięki znajomości realiów w każdym zakładzie pewne szacunki na ten temat zostały przeprowadzone i można na ich podstawie ocenić stan zdrowia niepełnosprawnych ogółem i w spółdzielniach. Podobnie, jak w przeprowadzonych badaniach z lat ubiegłych, najwięcej osób we wszystkich zakładach miało schorzenia narządów ruchu i kręgosłupa (25%), oraz narządów wewnętrznych (23%). Schorzenia wzroku to 9% wśród ogółu niepełnosprawnych a 11% wśród inwalidów zatrudnionych w spółdzielniach (patrz Tabela 18 i Tabela 19). Ogólnie można tylko potwierdzić fakt, znany z poprzednich analiz, że spółdzielnie są wciąż ważnym pracodawcą dla osób z cięższymi schorzeniami (zwłaszcza ze schorzeniami narządu wzroku). W interesie tych osób ważne jest stymulowanie odpowiednich pro zatrudnieniowych mechanizmów, pozwalających w przyszłości utrzymać te najbardziej newralgiczne miejsca pracy.
11. Rozkład zatrudnienia pracowników wg wieku jest typowy i dla ogółu w każdym przedziale począwszy od 36 roku a skończywszy na 55 roku odsetek pracowników wynosi powyżej 10%. Dla osób niepełnosprawnych przedziały powyżej 10% znajdują się od 41 do 60 roku (patrz Tabela 21). Można powiedzieć, że są pewne zawody wśród niepełnosprawnych, na które jest popyt przy określonym wieku, co wiązać się także może z pobieraną przez starsze osoby emeryturą (niższe koszty zatrudnienia). W przypadku osób zatrudnionych w spółdzielniach przedziały powyżej 10% zaczynają

- się od 36 do więcej niż 60 roku, przy czym w przedziale 46-50 odsetek niepełnosprawnych sięga 19% (patrz Tabela 22 i Tabela 23).
12. Pracownicy ogółem to grupa lepiej wykształcona niż niepełnosprawni (patrz Tabela 24), zaś wśród osób niepełnosprawnych taką grupą są pracownicy z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (II grupa inwalidzka). Największy odsetek (9%) osób niepełnosprawnych z wyższym wykształceniem w grupach inwalidzkich należy do I grupy inwalidzkiej, najniższy 3% dla przedziału z wyższym wykształceniem - dla III grupy (patrz Tabela 25).
 13. Nieco odmienne wartości obserwuje się w przypadku rozkładu zatrudnienia w zakładach spółdzielczych gdzie dominują pracownicy z wykształceniem podstawowym i niższym oraz zawodowym, natomiast najwyższy odsetek zatrudnionych niepełnosprawnych z wyższym wykształceniem to po 5% w I i II grupie, najniższy - 2% w grupie III (patrz Tabela 26 i Tabela 27).
 14. Średnie wynagrodzenie brutto liczone dla ogółu pracowników w grudniu 1998 r. wyniosło 938 złotych (patrz Tabela 28). W przypadku osób niepełnosprawnych było średnio niższe o 19,8%. Najmniej zarobili pracownicy niepełnosprawni I grupy (690 zł), II i III grupa odpowiednio 775 zł i 773 zł. Pracownicy zakładów spółdzielczych ogólnie w grudniu zeszłego roku zarobili 812 zł (mniej o 13,4% niż ogół zatrudnionych w ZPCh), pracownicy niepełnosprawni: 739 zł (mniej o 21,2%), najmniej inwalidzi dawnej I grupy: tylko 602 zł (patrz Tabela 29).
 15. Mechanizmy płacowe stosowane w zakładach pracy chronionej są przedmiotem szerokiej krytyki. Upośledzenie płacowe zatrudnianych inwalidów ma swoje korzenie w rozwiązaniach prawnych, które funkcjonują od wielu lat i są czasem źródłem nadużyć. Jeśli pracodawca ustala pensje dla swoich pracowników na poziomie nie powodującym utraty przez nich prawa do renty inwalidzkiej (jest to jak widać poziom zbliżony do płacy minimalnej w kraju), to wydatki socjalne ze strony państwa wcale nie maleją z tego powodu, że inwalida znalazł pracę w zakładzie pracy chronionej. Jeśli do tego wziąć pod uwagę uzyskiwanie przywilejów podatkowych przez zakład, mamy do czynienia z mechanizmem, który nie jest całkiem sprawny, choćby pracobiorca był zadowolony ze swojego dochodu (pensja w zakładzie plus renta inwalidzka).
 16. Szacunkowe badanie stanu pożyczek lub dotacji jest obarczone trudnym do przewidzenia błędem. Niemniej uzyskane przez nas informacje pozwalają ocenić jak się przedstawia sytuacja pod tym względem w zbadanych przez Fundusz zakładach. Stan pożyczek uzyskanych ze środków PFRON wyniósł dla ogółu 102 584 tys. zł, zaś dla spółdzielni 54 714 tys. zł. Pożyczki przeterminowane zamknęły się w kwocie 14 132 tys. zł, z czego 11 239 tys. zł w spółdzielniach. Wysokość zaniechania podatku VAT ocenia się na 897 408 tys. zł (w spółdzielniach 162 439 tys. zł) (patrz Tabela 30 oraz Tabela 31). PFRON dopłacił ogółem 70 686 tys. zł do odsetek od kredytów. Na koniec okresu kwota subwencji ze środków PFRON wyniosła 555 995 tys. zł. Należy zaznaczyć, że w przypadku danych o charakterze finansowym mamy do czynienia nie z oficjalnymi sprawozdaniami lecz wyłącznie ze zbiorom danych ankietowych, mniej lub bardziej możliwym do zweryfikowania. Do liczb opisywanych

- w części finansowej opracowania należy podchodzić z rezerwą, mając na uwadze dobrowolność przystąpienia zakładów do naszych badań. Praktyka dowodzi, że nierzadko interpretacja sformułowań w ankietach przez ich uczestników prowadzi do błędnych wniosków. W miarę możliwości błędy te starano się korygować, lecz ze zrozumiałych względów nie było to do końca możliwe.
17. W przypadku obowiązkowych wpłat na PFRON zbadane zakłady zadeklarowały w ankietach kwotę 803 017 tys. zł (z czego spółdzielnie 94 198 tys. zł). Zaległości we wpłatach na FPRON wyniosły odpowiednio 23 442 tys. zł oraz 3 645 tys. zł (patrz Tabela 32 oraz Tabela 33). Środki przekazane na PFRON z tytułu zaniechania poboru podatku VAT to 425 774 tys. zł. W spółdzielniach tylko 3 084 tys. złotych.
18. Stan Zakładowego Funduszu Rehabilitacji w zbadanych zakładach wyniósł ogółem 482 916 tys. zł, wpływy 788 882 tys. zł wydatki zaś 572 872 tys. zł. Największe wpływy związane były z ulgami podatkowymi od działalności gospodarczej oraz od osób fizycznych (odpowiednio 386 598 tys. zł oraz 317 138 tys. zł). Wydatki rzędu 273 311 tys. zł przeznaczono na przygotowanie miejsc pracy najmniej zaś (13 607 tys. zł) pochłonęły koszty dowozów do pracy (patrz Tabela 34). Stan na koniec okresu był wyższy od początkowego i wyniósł 698 946 tys. zł. W spółdzielniach początkowy stan ZFR wyniósł 105 553 tys. zł, końcowy: 93 406. Wydatki przekroczyły więc wartość wpływów, które osiągnęły poziom 170 015 tys. zł, z czego najwięcej to kwota z tytułu ulg w podatku od osób fizycznych: 121 303 tys. zł, oraz podatku od nieruchomości (21 839 tys. zł). Na przygotowanie miejsc pracy przeznaczono 48 988 tys. zł, na opiekę medyczną i rehabilitacyjną: 41 185 tys. zł (patrz Tabela 35), co stanowi poważny odsetek dla tej ostatniej pozycji w stosunku do wartości liczonych dla ogółu ZPCh. Wynika stąd, że spółdzielnie bardziej niż ogół ZPCh zwracają uwagę na wydatki związane z bezpośrednią rehabilitacją swoich pracowników, jak również stworzeniem dla nich odpowiednich stanowisk pracy.
19. Ekonomiczne wyniki zakładów pracy chronionej są w dużej mierze pochodną warunków jakie im ustawowo stworzono. Dzięki temu wskaźniki takie jak rentowność działalności odbiegają na ich korzyść w stosunku do ogółu podmiotów nie funkcjonujących w warunkach rynku chronionego. Zbadane zakłady dysponowały sporym majątkiem (aktywa), na który składały się w dużej mierze rzeczowy majątek trwały (4 864 277 tys. zł) oraz majątek obrotowy w wysokości 5 857 696 tys. zł. Zbadane zakłady posiadały na koniec okresu należności i roszczenia w wysokości 2 781 471 tys. zł, w tym należności przeterminowane w kwocie 209 039 tys. zł. W dyspozycji zakładów na koniec roku pozostało 765 770 tys. zł (środki pieniężne). W sumie aktywa ZPCh zamknęły się kwotą 11 547 495 tys. zł. Kapitał własny wyniósł 3 975 838 tys. zł, zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalny to 4 884 853 tys. zł. Zobowiązania z tytułu kredytów bankowych sięgnęły sumy 1 356 686 tys. zł, z czego zobowiązania przeterminowane to 137 101 tys. zł. Na obsługę funduszy specjalnych przeznaczono w zeszłym roku 757 050 tys. zł. Zakłady spółdzielcze wciąż dysponują sporymi aktywami, mimo że do sektora zakładów pracy chronionej napływa ich rokrocznie znikoma

ilość (patrz Tabela 36). W zeszłym roku suma spółdzielczych aktywów wyniosła 1867 863 tys. zł, co stanowi 16,1% całości aktywów ZPCh. Na fundusze specjalne spółdzielnie przeznaczyły 143 770 tys. zł, skorzystały także z kwoty 91 153 tys. zł w ramach kredytów bankowych, ich zobowiązania przeterminowane sięgnęły 37 539 tys. zł (27,3% ogółu zobowiązań przeterminowanych). Kapitał własny zakładów spółdzielczych wyniósł na koniec roku 989 150 tys. zł (patrz Tabela 37).

20. Zeszły rok przyniósł zakładom globalny zysk netto w wysokości 1 250 119 tys. zł. Na kwotę złożyły się w dużej mierze przychody ze sprzedaży w wysokości 19 257 090 tys. zł, pomniejszone o koszty podstawowe w kwocie 18 322 290 tys. zł (patrz Tabela 38). Zakłady wypracowały w 1998r.

1 421 265 tys. zł z tytułu pozostałych przychodów operacyjnych, na które złożyły się dotacje w wysokości 359 672 tys. zł. Obciążenia ustawowe wyniku finansowego brutto zamknęły się wielkością 341 947 tys. zł. Amortyzacja to kwota 561 690 tys. zł. Zakłady spółdzielcze na tle ogółu zakładów przedstawiały się nieco inaczej. Zgodnie z wieloletnim trendem podstawowa działalność gospodarcza przyniosła tym zakładom stratę operacyjną w wysokości -170 430 tys. zł. Widać tutaj ogólny brak pomysłu ze strony zarządów spółdzielni na powiększenie rentowności działania, z czym zapewne wiąże się restrukturyzacja kosztów wytwarzania i zatrudnienia na bardziej racjonalny z punktu widzenia ekonomii. Być może pewnym rozwiązaniem byłoby tutaj wkroczenie inwestorów strategicznych, choć nie wydaje się to takie proste w świetle rozwiązań prawnych dotyczących spółdzielczości w Polsce. Strata operacyjna, jakkolwiek obniża ocenę funkcjonowania spółdzielni, to jednak nie decyduje o globalnym wyniku finansowym. Ze względu na posiadaną bazę w postaci wypracowanego przez dziesięciolecie istnienia majątku trwałego, zakłady te potrafią poprawić swoje dochody na tyle, by w rezultacie uzyskać zysk brutto w wysokości 80 318 tys. zł, a po opłaceniu należności budżetowych w kwocie 18 116 tys. zł, zamknąć rachunek zysków i strat dodatnią sumą 62 202 tys. zł (patrz Tabela 39). Na podstawie analizy zysków i strat ZPCh widać już pewien wpływ osłabienia koniunktury gospodarczej w kraju na osiąganę przez te zakłady wyniki. Szczególnie widać to podczas obserwacji wskaźników analizy finansowej (patrz Tabela 40 oraz Tabela 41), z których większość wskazuje na coraz gorsze notowania. Przykładowo: rentowność sprzedaży zarówno brutto jak i netto obniżyła się w ubiegłym roku, podobne wnioski dotyczą dwóch spośród trzech wskaźników płynności. Wzrosło minimalnie ogólne zadłużenie, ułamkowo zmalał wskaźnik zysku netto do aktywów ZPCh (poziom 0,10 w 1998 r.). W przypadku spółdzielni rentowność brutto i netto nie przekracza 4%, a wskaźnik zysku netto do aktywów obniżył się w ciągu roku o 50% z 0,06 do 0,03. Wszystkie te fakty należy mieć na uwadze, planując rozwiązania kwestii funkcjonowania zakładów pracy chronionej w Polsce. Można powiedzieć, że ZPCh są bardzo wrażliwe na wszelkie zmiany warunków gospodarowania, zarówno w sferze ekonomicznej (koniunktura wewnętrzna i ogólnoswiatowa) jak i ustawowej, czego przykładem był ostatni dynamiczny wzrost ilości zakładów związany z planowanymi w 1997 r. zmianami ustawowymi.

21. Tabela 42 przedstawia zbiór deklaracji dotyczący rodzaju prowadzonej rachunkowości w zakładach pracy chronionej. 65,1% zbadanych ZPCh zadeklarowało prowadzenie pełnej księgowości, łącznie ze sprawozdaniami finansowymi, 9,4% firm prowadzi księgowość innego (niepełnego) rodzaju, o 25% zakładów nie można nic powiedzieć. Można więc powiedzieć, że w miarę wzrostu sektora ZPCh rośnie też udział podmiotów zmuszonych do prowadzenia pełnych rozliczeń księgowych.
22. Przedstawione powyżej informacje oraz wnioski są jednymi z wielu możliwych, podobnie jak użyte do analiz wskaźniki. Forma przedstawienia tabel powinna zachęcać do prowadzenia własnych studiów i rozwiązywania problemów, z którymi ciągle boryka się środowisko osób niepełnosprawnych oraz ich pracodawców.

Spis tabel

Tabela 1 Skuteczność badania według województw	15
Tabela 2 Skuteczność badania według form prawnych zakładów	15
Tabela 3 Zakłady pracy chronionej według formy prawnej	15
Tabela 4 Zakłady pracy chronionej według zakresu działalności	16
Tabela 5 Zakłady pracy chronionej według działów EKD (w procentach)	16
Tabela 6 Zakłady wg daty uzyskania statusu PCh (stan na 31.12.1998 r.)	17
Tabela 7 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)	17
Tabela 8 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w procentach)	17
Tabela 9 Poziom zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w liczbach)	18
Tabela 10 Poziom zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w procentach)	18
Tabela 11 Zatrudnienie w ZPCh w województwach (w procentach na koniec 1998 r.)	18
Tabela 12 Zatrudnienie w ZPCh według formy prawnej zakładów	19
Tabela 13 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w procentach)	19
Tabela 14 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)	19
Tabela 15 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w procentach)	20
Tabela 16 Rotacja zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w liczbach)	20
Tabela 17 Rotacja zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w procentach)	20
Tabela 18 Niepełnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń	21
Tabela 19 Niepełnosprawni w spółdzielczych ZPCh wg podstawowych schorzeń	21
Tabela 20 Pracownicy ZPCh wg wieku (w liczbach)	21
Tabela 21 Pracownicy ZPCh wg wieku (w procentach)	22
Tabela 22 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wieku (w liczbach)	22
Tabela 23 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wieku (w procentach)	22
Tabela 24 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)	23
Tabela 25 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w procentach)	23
Tabela 26 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)	23
Tabela 27 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wykształcenia (w procentach)	23
Tabela 28 Wynagrodzenia brutto w ZPCh	24
Tabela 29 Wynagrodzenia brutto w spółdzielczych ZPCh	24
Tabela 30 Pożyczki, dotacje, subwencje i ulgi w ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)	24
Tabela 31 Pożyczki, dotacje, subwencje i ulgi w spółdzielczych ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)	25

	14
Tabela 32 Obowiązkowe wpłaty na PFRON w ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	25
Tabela 33 Obowiązkowe wpłaty na PFRON w spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	25
Tabela 34 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)	26
Tabela 35 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w spółdzielczych ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)	27
Tabela 36 Elementy bilansu ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	28
Tabela 37 Elementy bilansu spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	29
Tabela 38 Elementy rachunku zysków i strat ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	30
Tabela 39 Elementy rachunku zysków i strat spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)	30
Tabela 40 Wybrane wskaźniki analizy finansowej ZPCh w latach 1995-1998	31
Tabela 41 Wybrane wskaźniki analizy finansowej spółdzielczych ZPCh w latach 1995-1998	31
Tabela 42 Deklarowany rodzaj prowadzonej rachunkowości w zakładach pracy chronionej	31
Tabela 43 Definicje wskaźników	32

Tabele

Tabela 1 Skuteczność badania według województw

Województwo	Istniejące zakłady	Zakłady, które odpowiedziały na ankietę	Skuteczność badania w procentach
dolnośląskie	281	196	69,9%
kujawsko-pomorskie	328	205	62,6%
lubelskie	79	58	73,9%
lubuskie	125	79	63,5%
łódzkie	216	133	61,8%
małopolskie	233	156	67,1%
mazowieckie	397	201	50,7%
opolskie	54	34	63,7%
podkarpackie	134	96	71,9%
podlaskie	66	47	71,8%
pomorskie	148	103	69,9%
śląskie	412	266	64,7%
świętokrzyskie	93	60	64,9%
warmińsko-mazurskie	124	78	63,2%
wielkopolskie	517	311	60,2%
zachodniopomorskie	91	57	63,1%
Razem	3296	2085	63,3%

Tabela 2 Skuteczność badania według form prawnych zakładów

Forma prawna	Istniejące zakłady	Zakłady, które odpowiedziały na ankietę	Skuteczność badania w procentach
Spółdzielnia	505	379	75,5%
Spółka akcyjna	155	85	54,3%
Spółka z o.o.	794	491	61,9%
Spółka cywilna	756	470	62,2%
Osoba fizyczna	1005	616	61,3%
Inna	82	43	52,7%
Razem	3296	2085	63,3%

Tabela 3 Zakłady pracy chronionej według formy prawnej

Forma prawna	Zakłady istniejące na koniec 1998 r.
Spółdzielnia	505
Spółka akcyjna	137
Spółka z o.o.	764
Spółka cywilna	683
Osoba fizyczna	932
Inna	55
Brak danych	20
Razem:	3096

Tabela 4 Zakłady pracy chronionej według zakresu działalności

Lp.	Zakres działalności ZPCh	Zbadane zakłady	
		Liczba	%
1.	Produkcja	1378	66%
2.	Usługi	1185	57%
3.	Handel	1184	57%

Tabela 5 Zakłady pracy chronionej według działów EKD (w procentach)

Nazwa działu Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD)	Procent istniejących zakładów
Budownictwo	2,1%
Edukacja	0,1%
Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów mechanicznych, motocykli...	22,7%
Hotele i restauracje	0,4%
Obsługa nieruchomości, wynajem i prowadzenie interesów	8,9%
Ochrona zdrowia	0,5%
Pośrednictwo finansowe	0,9%
Pozostała działalność usługowa, komunalna, socjalna i indywidualna	1,2%
Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych	9,2%
Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych	1,3%
Produkcja drewna i wyrobów z drewna	1,1%
Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru, poligrafia...	7,1%
Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	2,3%
Produkcja metali i przetworzonych wyrobów z metali	5,5%
Produkcja skóry i wyrobów ze skóry	1,7%
Produkcja sprzętu transportowego	1,7%
Produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych	14,9%
Produkcja urządzeń elektrycznych i optycznych	5,2%
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	6,8%
Produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych	0,7%
Produkcja nie sklasyfikowana gdzie indziej	4,8%
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	0,2%
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	0,8%
Wszystkie klasy EKD	0,1%
Razem:	100,0%

Tabela 6 Zakłady wg daty uzyskania statusu PCh (stan na 31.12.1998 r.)

Lp.	Rok	Liczba	Odsetek
1.	1991	96	4,0
2.	1992	395	16,5
3.	1993	164	6,8
4.	1994	205	8,6
5.	1995	313	13,1
6.	1996	398	16,6
7.	1997	679	28,3
8.	1998	700	22,6
Razem		3096	100,0

Tabela 7 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	209 652	226 955
Kobiety	88 843	96 377
Mężczyźni	120 809	130 578
Niepełnosprawni	122 655	134 953
Kobiety	48 832	53 650
Mężczyźni	73 823	81 304
D. I grupa	4 524	5 443
D. II grupa	35 939	40 289
D. III grupa	82 193	89 222

Tabela 8 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	100%	100%
Kobiety	42%	42%
Mężczyźni	58%	58%
Niepełnosprawni	100%	100%
Kobiety	40%	40%
Mężczyźni	60%	60%
D. I grupa	4%	4%
D. II grupa	29%	30%
D. III grupa	67%	66%

Tabela 9 Poziom zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w liczbach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	76 677	84 905
Kobiety	35 697	39 449
Mężczyźni	40 980	45 456
Niepełnosprawni	50 155	57 712
Kobiety	21 746	24 868
Mężczyźni	28 409	32 844
D. I grupa	2 283	3 073
D. II grupa	13 203	15 984
D. III grupa	34 670	38 656

Tabela 10 Poziom zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	100%	100%
Kobiety	47%	46%
Mężczyźni	53%	54%
Niepełnosprawni	100%	100%
Kobiety	43%	43%
Mężczyźni	57%	57%
D. I grupa	5%	5%
D. II grupa	26%	28%
D. III grupa	69%	67%

Tabela 11 Zatrudnienie w ZPCh w województwach (w procentach na koniec 1998 r.)

Wyszczególnienie	% ZPCh	Etaty	Osoby	NPSPR - etaty	NPSPR - osoby
dolnośląskie	9,4%	9,7%	9,6%	9,9%	9,9%
kujawsko-pomorskie	9,8%	7,7%	7,5%	7,0%	6,8%
lubelskie	2,8%	3,6%	3,6%	3,6%	3,6%
lubuskie	3,8%	2,9%	3,0%	3,2%	3,3%
łódzkie	6,4%	6,2%	6,4%	6,1%	6,4%
małopolskie	7,5%	8,2%	8,4%	8,8%	9,1%
mazowieckie	9,7%	9,5%	9,5%	9,2%	9,4%
opolskie	1,6%	2,2%	2,2%	2,2%	2,2%
podkarpackie	4,6%	4,2%	4,1%	4,1%	4,0%
podlaskie	2,3%	2,0%	2,0%	2,2%	2,2%
pomorskie	5,0%	4,7%	4,8%	4,7%	4,9%
śląskie	12,8%	15,3%	15,5%	15,4%	16,5%
świętokrzyskie	2,9%	4,4%	4,4%	4,4%	16,5%
warmińsko-mazurskie	3,8%	3,6%	3,6%	3,8%	3,8%
wielkopolskie	14,9%	13,6%	13,5%	13,3%	13,4%
zachodniopomorskie	2,7%	2,1%	2,1%	2,2%	2,3%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 12 Zatrudnienie w ZPCh według formy prawnej zakładów

Lp.	Forma prawna	Stan na 31.12.98 r. (w procentach)			
		Etaty ogółem	Osoby ogółem	NPSPR- etaty	NPSPR- osoby
1.	Spółdzielnia	35,7%	36,5%	40,0%	41,8%
2.	Spółka akcyjna	6,4%	6,2%	5,8%	5,7%
3.	Spółka z o.o.	19,2%	19,1%	18,3%	18,0%
4.	Spółka cywilna	16,4%	16,1%	15,2%	14,5%
5.	Osoba fizyczna	21,1%	20,9%	19,6%	18,9%
6.	Inne	1,2%	1,2%	1,1%	1,1%
Razem		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 13 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w procentach)

Lp.	Wskaźniki zatrudnienia	Stan na 31.12.98 r.	
		Etaty	Osoby
1.	Osób niepełnosprawnych	56,5%	56,3%
2.	Inwalidów d. I grupy	1,8%	1,9%
3.	Inwalidów d. II grupy	17,3%	17,5%
4.	Inwalidów d. III grupy	35,3%	35,0%
5.	Niepełnosprawnych kobiet	23,0%	23,0%
6.	Niepełnosprawnych mężczyzn	31,7%	31,5%

Tabela 14 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Przyjęci do pracy	85 585	48 981
Zwolnieni z pracy	61 753	34 412
Wypowiedzenie przez zakład - grupowe	2 482	1 387
Wypowiedzenie przez zakład - inne	8 928	4 813
Za porozumieniem stron	21 059	11 051
Wypowiedzenie przez pracownika	4 323	2 143
Przejsie na rentę inwalidzką	1 435	862
Na emeryturę	617	363
Z innych przyczyn	22 909	13 793

Tabela 15 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Pracownicy na koniec okresu	100%	100%
Przyjęci do pracy	38%	36%
Zwolnieni z pracy	27%	25%
<i>Wypowiedzenie przez zakład - grupowe</i>	4%	4%
<i>Wypowiedzenie przez zakład - inne</i>	14%	14%
<i>Za porozumieniem stron</i>	34%	32%
<i>Wypowiedzenie przez pracownika</i>	7%	6%
<i>Przejsie na rentę inwalidzka</i>	2%	3%
<i>Na emeryturę</i>	1%	1%
<i>Z innych przyczyn</i>	37%	40%
<i>Razem zwolnieni z pracy</i>	100%	100%

Tabela 16 Rotacja zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Przyjęci do pracy	16 532	10 131
Zwolnieni z pracy	18 820	11 933
<i>Wypowiedzenie przez zakład - grupowe</i>	1 702	1 073
<i>Wypowiedzenie przez zakład - inne</i>	2 105	1 267
<i>Za porozumieniem stron</i>	4 983	3 118
<i>Wypowiedzenie przez pracownika</i>	716	381
<i>Przejsie na rentę inwalidzką</i>	966	695
<i>Na emeryturę</i>	484	304
<i>Z innych przyczyn</i>	7 864	5 095

Tabela 17 Rotacja zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Pracownicy na koniec okresu	100%	100%
Przyjęci do pracy	19%	18%
Zwolnieni z pracy	22%	21%
<i>Wypowiedzenie przez zakład - grupowe</i>	9%	9%
<i>Wypowiedzenie przez zakład - inne</i>	11%	11%
<i>Za porozumieniem stron</i>	26%	26%
<i>Wypowiedzenie przez pracownika</i>	4%	3%
<i>Przejsie na rentę inwalidzka</i>	5%	6%
<i>Na emeryturę</i>	3%	3%
<i>Z innych przyczyn</i>	42%	43%
<i>Razem zwolnieni z pracy</i>	100%	100%

Tabela 18 Niepełnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń

Wyszczególnienie	Osoby	Procent
Schorzenia wzroku	11 694	9%
Schorzenia słuchu i mowy	7 664	6%
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	33 969	25%
Choroby psychiczne i nerwowe	10 832	8%
Upośledzenie umysłowe	10 303	8%
Schorzenia narządów wewnętrznych	30 830	23%
Pozostałe i sprzężone	29 658	22%
Razem:	134 953	100%

Tabela 19 Niepełnosprawni w spółdzielczych ZPCh wg podstawowych schorzeń

Wyszczególnienie	Osoby	Procent
Schorzenia wzroku	6 073	11%
Schorzenia słuchu i mowy	3 923	7%
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	13 014	23%
Choroby psychiczne i nerwowe	5 163	9%
Upośledzenie umysłowe	7 439	13%
Schorzenia narządów wewnętrznych	10 563	18%
Pozostałe i sprzężone	11 535	20%
Razem:	57 712	100%

Tabela 20 Pracownicy ZPCh wg wieku (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
20 i mniej	6 502	2 854
21-25	21 251	7 078
26-30	20 994	7 347
31-35	20 524	8 821
36-40	25 011	12 815
41-45	34 517	20 775
46-50	37 729	26 233
51-55	28 466	22 385
56-60	18 634	15 564
60 i więcej	13 329	11 080
Razem:	226 955	134 953

Tabela 21 Pracownicy ZPCh wg wieku (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
20 i mniej	3%	2%
21-25	9%	5%
26-30	9%	5%
31-35	9%	7%
36-40	11%	9%
41-45	15%	15%
46-50	17%	19%
51-55	13%	17%
56-60	8%	12%
60 i więcej	6%	8%
Razem:	100%	100%

Tabela 22 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wieku (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
20 i mniej	1 838	1 168
21-25	4 545	2 301
26-30	5 840	3 227
31-35	7 581	4 334
36-40	10 041	6 014
41-45	14 063	8 927
46-50	15 175	10 695
51-55	10 992	8 528
56-60	7 878	6 546
60 i więcej	6 954	5 972
Razem:	84 905	57 712

Tabela 23 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wieku (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
20 i mniej	2%	2%
21-25	5%	4%
26-30	7%	6%
31-35	9%	8%
36-40	12%	10%
41-45	17%	15%
46-50	18%	19%
51-55	13%	15%
56-60	9%	11%
60 i więcej	8%	10%
Razem:	100%	100%

Tabela 24 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni			
		Ogółem	I grupa	II grupa	III grupa
Wyższe	14 074	5 857	487	2 654	2 757
Pomaturalne i zawodowe	48 575	24 270	916	8 639	14 693
Średnie ogólne	18 342	10 310	501	3 661	6 072
Zasadnicze zawodowe	85 336	50 992	1 695	13 222	36 087
Podstawowe i niższe	60 629	43 523	1 842	12 115	29 615
Razem:	226 955	134 953	5 443	40 289	89 222

Tabela 25 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni			
		Ogółem	I grupa	II grupa	III grupa
Wyższe	6%	4%	9%	7%	3%
Pomaturalne i zawodowe	21%	18%	17%	21%	16%
Średnie ogólne	8%	8%	9%	9%	7%
Zasadnicze zawodowe	38%	38%	31%	33%	40%
Podstawowe i niższe	27%	32%	34%	30%	33%
Razem:	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 26 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni			
		Ogółem	I grupa	II grupa	III grupa
Wyższe	4 016	1 874	148	787	910
Pomaturalne i zawodowe	16 125	9 111	342	2 933	5 789
Średnie ogólne	5 463	3 542	206	1 238	2 053
Zasadnicze zawodowe	31 104	21 407	1 074	4 967	15 367
Podstawowe i niższe	28 197	21 778	1 305	6 058	14 537
Razem:	84 905	57 712	3 073	15 984	38 656

Tabela 27 Pracownicy spółdzielczych ZPCh wg wykształcenia (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni			
		Ogółem	I grupa	II grupa	III grupa
Wyższe	5%	3%	5%	5%	2%
Pomaturalne i zawodowe	19%	16%	11%	18%	15%
Średnie ogólne	6%	6%	7%	8%	5%
Zasadnicze zawodowe	37%	37%	35%	31%	40%
Podstawowe i niższe	33%	38%	42%	38%	38%
Razem:	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 28 Wynagrodzenia brutto w ZPCh

Lp.	Wyszczególnienie	Wynagrodzenia ogółem za grudzień 1998 r.	
		kwoty w złotych	
1.	Pracownicy ogółem	938	
2.	Niepełnosprawni ogółem	752	
3.	D. I grupa	690	
4.	D. II grupa	775	
5.	D. III grupa	773	

Tabela 29 Wynagrodzenia brutto w spółdzielczych ZPCh

Lp.	Wyszczególnienie	Wynagrodzenia ogółem za grudzień 1998 r.	
		kwoty w złotych	
1.	Pracownicy ogółem	812	
2.	Niepełnosprawni ogółem	739	
3.	D. I grupa	602	
4.	D. II grupa	779	
5.	D. III grupa	751	

Tabela 30 Pożyczki, dotacje, subwencje i ulgi w ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Kwota
Stan pożyczek uzyskanych ze środków PFRON na koniec okresu	102 584
Stan pożyczek przeterminowanych uzyskanych ze środków PFRON na koniec okresu	14 132
Dopłaty PFRON do odsetek od kredytów	70 686
Subwencje uzyskane z PFRON ze środków PFRON na koniec okresu	555 995
Pozostałe dotacje, dofinansowania i subwencje uzyskane z PFRON	146 726
Zwrot kosztów tworzenia miejsc pracy osób niepełnosprawnych (z WOZiRON)	412 585
Zwrot kosztów wynagrodzeń osób niepełnosprawnych (z WOZiRON)	171 027
Pozostałe dotacje, dofinansowania i subwencje uzyskane z WOZiRON	3 862
Wysokość zaniechania poboru podatku VAT (podatek należny minus podatek naliczony)	897 408

Tabela 31 Pożyczki, dotacje, subwencje i ulgi w spółdzielczych ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Kwota
Stan pożyczek uzyskanych ze środków PFRON na koniec okresu	54 714
Stan pożyczek przeterminowanych uzyskanych ze środków PFRON na koniec okresu	11 239
Dopłaty PFRON do odsetek od kredytów	8 735
Subwencje uzyskane z PFRON ze środków PFRON na koniec okresu	1 323
Pozostałe dotacje, dofinansowania i subwencje uzyskane z PFRON	36 831
Zwrot kosztów tworzenia miejsc pracy osób niepełnosprawnych (z WOZiRON)	7 918
Zwrot kosztów wynagrodzeń osób niepełnosprawnych (z WOZiRON)	10 454
Pozostałe dotacje, dofinansowania i subwencje uzyskane z WOZiRON	1 011
Wysokość zaniechania poboru podatku VAT (podatek należny minus podatek naliczony)	162 439

Tabela 32 Obowiązkowe wpłaty na PFRON w ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Zbadane ZPCh	Kwota
1.	Środki przekazane na rzecz PFRON- obowiązkowe wpłaty	803 017
	w tym środki z tytułu zaniechania poboru VAT (nadwyżka)	425 774
	pozostałe	377 243
2.	Zaległości w obowiązkowych wpłatach na rzecz PFRON	23 442

Tabela 33 Obowiązkowe wpłaty na PFRON w spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Zbadane ZPCh	Kwota
1.	Środki przekazane na rzecz PFRON - obowiązkowe wpłaty	94 198
	w tym środki z tytułu zaniechania poboru VAT (nadwyżka)	3 084
	pozostałe	91 114
2.	Zaległości w obowiązkowych wpłatach na rzecz PFRON	3 645

Tabela 34 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie		1998 r.
Stan ZFR na początek okresu		482 916
Wpływy na ZFR		788 882
w tym z tytułu:	ulg w podatku dochodowym od działalności gospodarczej	386 598
	ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych	317 138
	ulg w podatku od środków transportu	3 295
	ulg w podatku od nieruchomości	49 363
	ulg w innych podatkach	5 824
	innych źródeł	26 664
Wydatki z ZFR		572 872
w tym na:	poradnictwo zawodowe i szkolenia	10 447
	przygotowanie miejsc pracy	273 311
	opiekę medyczną i rehabilitacyjną	73 462
	wynagrodzenia ogółem	43 766
	bazę rehabilitacyjną	39 663
	dowozy do pracy	13 607
	świadczenia ogółem (pomoc indywidualną)	48 604
	inną	70 011
Stan ZFR na koniec okresu		698 946

Tabela 35 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w spółdzielczych ZPCh w 1998 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie		1998 r.
Stan ZFR na początek okresu		105 553
Wpływy na ZFR		170 015
w tym z tytułu:	ulg w podatku dochodowym od działalności gospodarczej	12 502
	ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych	121 303
	ulg w podatku od środków transportu	405
	ulg w podatku od nieruchomości	21 839
	ulg w innych podatkach	2 830
	innych źródeł	11 136
Wydatki z ZFR		182 163
w tym na:	poradnictwo zawodowe i szkolenia	5 330
	przygotowanie miejsc pracy	48 988
	opiekę medyczną i rehabilitacyjną	41 185
	wynagrodzenia ogółem	27 927
	bazę rehabilitacyjną	13 645
	dowozy do pracy	3 778
	świadczenia ogółem (pomoc indywidualną)	18 746
	inną	22 563
Stan ZFR na koniec okresu		93 406

Tabela 36 Elementy bilansu ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	1998 r.
1.	Majątek trwały	5 558 973
2.	Wartości niematerialne i prawne	254 417
3.	Rzeczowy majątek trwały	4 864 277
4.	Finansowy majątek trwały	278 253
5.	Należności długoterminowe	162 026
6.	Majątek obrotowy	5 857 696
7.	Zapasy	2 164 253
8.	Należności i roszczenia	2 781 471
	<i>w tym należności przeterminowane</i>	209 039
9.	Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	146 199
10.	Środki pieniężne	765 770
11.	Rozliczenia międzyokresowe	130 825
12.	Suma aktywów	11 547 495
13.	Kapitał własny	3 975 838
14.	Rezerwy	121 822
15.	Zobowiązania długoterminowe	1 324 326
16.	Zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne	4 884 853
17.	Zobowiązania krótkoterminowe	4 127 800
	<i>w tym kredyty bankowe</i>	1 356 686
	<i>zobowiązania przeterminowane</i>	137 101
18.	Fundusze specjalne	757 050
19.	Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów	1 240 655
20.	Suma pasywów	11 547 495

Tabela 37 Elementy bilansu spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie		1998 r.
1.	Majątek trwały		1 018 278
2.	Wartości niematerialne i prawne		16 489
3.	Rzeczowy majątek trwały		966 205
4.	Finansowy majątek trwały		33 640
5.	Należności długoterminowe		1 943
6.	Majątek obrotowy		834 568
7.	Zapasy		310 125
8.	Należności i roszczenia		317 809
		<i>w tym należności przeterminowane</i>	53 821
9.	Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu		11 580
10.	Środki pieniężne		195 054
11.	Rozliczenia międzyokresowe		15 017
12.	Suma aktywów		1 867 863
13.	Kapitał własny		989 150
14.	Rezerwy		12 544
15.	Zobowiązania długoterminowe		112 994
16.	Zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne		507 911
17.	Zobowiązania krótkoterminowe		364 141
	<i>w tym</i>	<i>kredyty bankowe</i>	91 153
		<i>zobowiązania przeterminowane</i>	37 539
18.	Fundusze specjalne		143 770
19.	Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów		245 263
20.	Suma pasywów		1 867 863

Tabela 38 Elementy rachunku zysków i strat ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	1998 r.
1.	Koszty działalności operacyjnej	18 322 290
	<i>w tym amortyzacja</i>	561 690
2.	Przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi	19 257 090
3.	Zysk / strata ze sprzedaży	934 800
4.	Pozostałe koszty operacyjne	478 331
5.	Pozostałe przychody operacyjne	1 421 265
	<i>w tym dotacje</i>	359 672
6.	Zysk / strata na działalności operacyjnej	1 877 735
7.	Koszty finansowe	602 523
8.	Przychody finansowe	296 450
9.	Zysk / strata brutto na działalności gospodarczej	1 571 662
10.	Straty nadzwyczajne	19 796
11.	Zyski nadzwyczajne	40 200
12.	Zysk / strata brutto	1 592 067
13.	Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	341 947
14.	Zysk / strata netto	1 250 119

Tabela 39 Elementy rachunku zysków i strat spółdzielczych ZPCh za 1998 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	1998 r.
1.	Koszty działalności operacyjnej	2 247 985
	<i>w tym amortyzacja</i>	87 796
2.	Przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi	2 077 555
3.	Zysk / strata ze sprzedaży	-170 430
4.	Pozostałe koszty operacyjne	63 212
5.	Pozostałe przychody operacyjne	304 697
	<i>w tym dotacje</i>	69 115
6.	Zysk / strata na działalności operacyjnej	71 055
7.	Koszty finansowe	62 817
8.	Przychody finansowe	65 980
9.	Zysk / strata brutto na działalności gospodarczej	74 219
10.	Straty nadzwyczajne	3 014
11.	Zyski nadzwyczajne	9 113

12.	Zysk / strata brutto	80 318
13.	Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	18 116
14.	Zysk / strata netto	62 202

Tabela 40 Wybrane wskaźniki analizy finansowej ZPCh w latach 1995-1998

Lp.	Pozycje	1995 r.	1996 r.	1997 r.	1998 r.
1.	Płynność bieżąca	1,60	1,50	1,23	1,19
2.	Płynność szybka	1,10	1,15	0,78	0,75
3.	Płynność natychmiastowa	0,24	0,26	0,17	0,18
4.	Ogólne zadłużenie	0,42	0,42	0,53	0,54
5.	Rentowność sprzedaży brutto	12,32	11,12	9,40	8,0
6.	Rentowność sprzedaży netto	9,98	8,17	6,93	6,0
7.	Zysk netto do aktywów	0,14	0,14	0,11	0,10

Tabela 41 Wybrane wskaźniki analizy finansowej spółdzielczych ZPCh w latach 1995-1998

Lp.	Pozycje	1995 r.	1996 r.	1997 r.	1998 r.
1.	Płynność bieżąca	1,65	2,39	1,86	1,64
2.	Płynność szybka	0,97	1,43	1,15	1,03
3.	Płynność natychmiastowa	0,29	0,56	0,48	0,40
4.	Ogólne zadłużenie	0,32	0,25	0,31	0,33
5.	Rentowność sprzedaży brutto w %	3,77	8,23	6,56	3,88
6.	Rentowność sprzedaży netto w %	2,88	6,57	5,29	2,99
7.	Zysk netto do aktywów	0,03	0,07	0,06	0,03

Tabela 42 Deklarowany rodzaj prowadzonej rachunkowości w zakładach pracy chronionej

Rodzaj prowadzonej w zakładzie rachunkowości	Liczba zakładów	% zakładów
Pełny (bilans zysków i strat)	1 358	65,1%
Niepełny (książka przychodów i rozchodów, karta podatkowa, inne)	196	9,4%
Brak danych	531	25,5%
Razem zbadane zakłady	2 085	100,0%

Tabela 43 Definicje wskaźników

Wskaźniki ewidencyjne i kadrowe	Definicje
Współczynnik reprezentacji	liczba zakładów zbadanych / liczba zakładów istniejących w momencie rozpoczęcia badań
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych	liczba osób niepełnosprawnych (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia inwalidów I grupy	liczba inwalidów I grupy (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia inwalidów II grupy	liczba inwalidów II grupy (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia inwalidów III grupy	liczba inwalidów III grupy (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych kobiet	liczba kobiet niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach) / liczba kobiet ogółem zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych mężczyzn	liczba mężczyzn niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach) / liczba mężczyzn ogółem zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach)
Wskaźnik napływu kadr	liczba osób przyjętych do pracy w danym okresie / liczba pracowników na koniec okresu
Wskaźnik wypływu kadr	liczba osób zwolnionych z pracy w danym okresie / liczba pracowników na początek okresu
Wskaźniki finansowe	Definicje
Płynność bieżąca I stopnia	majątek obrotowy / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Płynność szybka II stopnia	majątek obrotowy - zapasy / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Płynność natychmiastowa III stopnia	środki pieniężne + papiery wartościowe w obrocie / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Ogólne zadłużenie	zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne + zobowiązania długoterminowe / suma aktywów
Rentowność sprzedaży brutto	wynik finansowy brutto / przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi (wyrażone w procentach)
Rentowność sprzedaży netto	wynik finansowy netto / przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi (wyrażone w procentach)
Zysk netto do aktywów	zysk netto / aktywa